

Arbejdsmiljø- klausuler

Stil arbejdsmiljøkrav ved
offentlige udbud og indkøb

Indhold

Forord	3
Arbejds miljøkrav - det 3. klausul-ben	4
Udbud og arbejds miljøkrav	6
Krav til arbejds miljø kan indgå i udbud	8
Arbejds miljøkrav ved udbud af tjenesteydelser	10
Udbudsmaterialet – hvad kan komme med?	12
Krav til arbejds miljøet hos leverandøren	13
Arbejds miljøkrav ved bygge- og anlægsopgaver	16
Særlige regler for bygge- og anlægsarbejde	17
Udbudsmaterialet – Hvad kan komme med?	20
Arbejds miljøkrav ved indkøb	22
Dokumentation, kontrol og sanktioner	24
Strategiske indflydelsesveje	28
Ordbog - centrale begreber, der vedrører processen med udbud	34
Mere information om udbud og arbejds miljø	35

Udgivere: FOA, Dansk Metal, BAT-kartellet, FH, 3F, FIU **Redaktion:** Claus Cornelius, Sarah Walter, Ulrik Spannow, Dorte Overby Pedersen, Allan Legaard, Ann-Beth Kirkegaard, Niels Sørensen og Niels Munch Kofoed **Produktion:** Grafisk Team/Sporenstregs og FOAs trykkeri

Forord

Det er vigtigt, at I som tillidsvalgte søger indflydelse og er med til at sætte arbejdsmiljø på dagsorden, når jeres arbejdsgiver laver udbud og køber ind. Det kan I blandt andet gøre gennem en dialog i MED-/SU-systemet/arbejdsmiljøorganisationen. I nogle udbudsprocesser har I en decideret ret til at blive hørt, og jeres bemærkninger skal tilgå det beslutningstagende niveau/politiske niveau.

At skabe fokus på arbejdsmiljøkrav er et indflydelsesarbejde, hvor I også gennem de gode argumenter og den gode dialog må forsøge at vinde gehør for, hvorfor det er vigtigt at sikre et ordentligt arbejdsmiljø - også efter et udbud.

På de følgende sider vil I stifte bekendtskab med gode strategier for indflydelse og få en række konkrete bud på, hvordan I kan sætte arbejdsmiljøkrav på dagsorden ved udbud af tjenesteydelser og bygge- og anlægsopgaver.

Et godt arbejdsmiljø er vigtigt for at mennesker trives og ikke nedslides - alle mennesker har krav på et ordentligt arbejdsmiljø og ordnede forhold, når de går på arbejde. Det betaler sig - både for den enkelte, virksomheden og samfundet.

I kan også få viden om arbejdsmiljøkrav ved at spille spillet - se nedenfor.

- Spillet om arbejdsmiljøklausuler supplerer denne publikation, men I kan også anvende det uden at have læst publikationen.

Arbejdsmiljøkrav – det 3. klausul-ben

I de senere år har der ved offentlige udbud været fokus på arbejds-klausuler, hvor der stilles krav om ordnede løn- og arbejdsvilkår. Der har også været fokus på sociale klausuler, hvor der stilles krav til leverandørers brug af fx lærlinge. Det er helt rimeligt, for når det offentlige bruger penge, må der være en klar forventning om, at der ikke medvirkes til dumping af løn- og arbejdsvilkår.

En kortlægning fra det tidligere LO (nu FH) viser, at der er meget lidt fokus på arbejdsmiljøkrav, når det offentlige udbyder opgaver¹. Det kan fx være, når en kommune vil udlicitere dele af hjemmeplejen. Eller det kan være indenfor bygge- og anlægsområdet, at kommunen er bygherre på renoveringen af kommunale skoler. Samtidigt er der dokumentation for, at medarbejdernes forhold forringes, når offentlige opgaver konkurrenceudsættes. Det presser løn og arbejdstid og fører til faldende jobtilfredshed, motivation og trivsel blandt medarbejderne.²

Et godt arbejdsmiljø er vigtigt for at kunne trives i sit arbejde og ikke blive syg, nedslidt eller risikere at komme ud for fx en ulykke. Desuden er der en økonomisk gevinst ved at lægge en høj arbejdsmiljøstandard ind i udbud. En væsentlig del af omkostningerne ved nedslidning og arbejdsskader falder nemlig tilbage på de offentlige kasser i form af øgede udgifter til sygedagpenge, revalidering og førtidspension samt udredning, behandling og genoptræning.

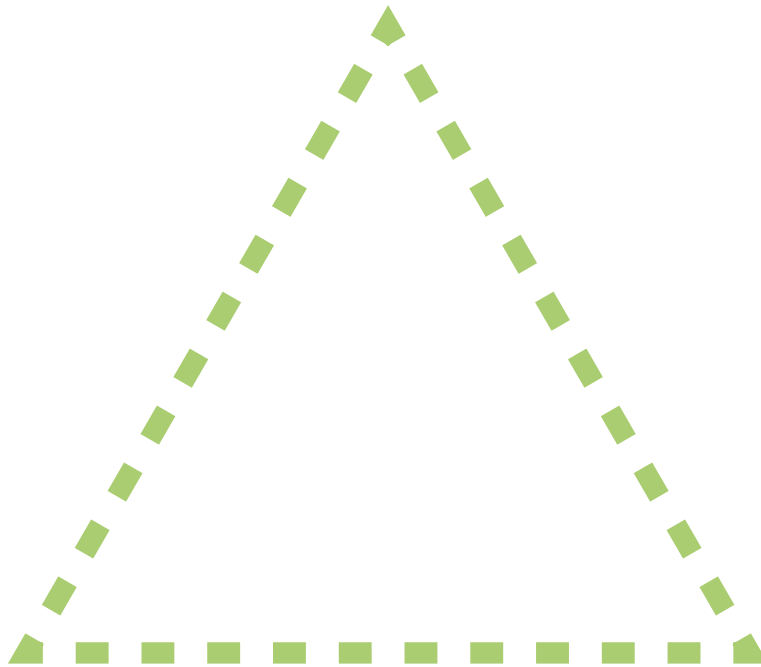
I denne publikation gives inspiration til, hvordan I som tillidsvalgte kan arbejde med, at der stilles arbejdsmiljøkrav i det offentliges udbud af opgaver og ved indkøb.

Kravene til arbejdsmiljø kan stilles via arbejdsmiljøklausuler – det 3. klausul-ben. Med arbejdsmiljøklausuler stiller kommuner, regioner og stat krav til de private leverandører om at have styr på arbejdsmiljøet, både når det drejer sig om det fysiske og det psykiske arbejdsmiljø.

¹ Kortlægning af CSR-strategier i kommuner og regioner - rapportering – 2018, Konventum

² Effekter ved udlicitering af offentlige opgaver. En forskningsoversigt over danske og internationale. Studier fra 2011-2014 – 2014, Ole Helby m.fl.
Konsekvenser af udlicitering for medarbejdere som skifter fra offentlig til privat ansættelse – En register-baseret analyse – 2017, Ole Helby m.fl.
Arbejdsmiljøforskningsfonden - Arbejdsmiljøhensyn ved udlicitering af serviceydelser Slutrapport – 2007, COWI
Bilag Arbejdsmiljøhensyn ved udlicitering af serviceydelser – 2007, COWI

Sociale klausuler

Arbejdsklausuler

Arbejds miljø klausuler

Udbud og arbejdsmiljøkrav

Arbejdsmiljøkrav kan indgå i udbud på alle områder. I kan bruge regler om udbud til gavn for arbejdsmiljøet. ILO-konvention 94, EU's udbudsdirektiv, de danske udbudsregler samt regler i arbejdsmiljølovgivningen giver mulighed for og stiller visse krav til, at der tages hensyn til arbejdsmiljøet.

Fakta

Arbejdsmiljøloven

§ 33 a

omhandler udbyders pligter ved udbud af tjenesteydelser.

§ 37

omhandler bygherres pligter.

Ved offentlige udbud af bygge- og anlægsopgaver vil den offentlige udbyder være bygherre.

Afhængigt af, hvilket område der laves udbud på, vil der være forskellige regler, som I kan bringe i spil.

Men - husk - et er at sikre et godt arbejdsmiljø, fordi der er nogle regler, som siger, at der er forhold, som en udbyder skal leve op til. Noget andet er, at kommune, region og stat stiller arbejdsmiljøkrav, fordi

det er det socialt ansvarlige at gøre, sådan at der skabes sikre og sunde arbejdsforhold for alle ansatte.

Det er derfor også et valg, når det offentlige udbyder opgaver til private leverandører eller køber ind, om fx kommunen medvirker til at sikre et ordentligt arbejdsmiljø. Ansvar for et dårligt arbejdsmiljø efter et udbud kan ikke kun placeres hos den private arbejdsgiver, selvom det er arbejdsgiveren, som har det direkte ansvar for et sikkert og sundt arbejdsmiljø. Det vil sige, at arbejdsgiver til enhver tid uanset udformningen af indholdet i et udbud har pligt til at overholde arbejdsmiljøloven.

Udbyder har pligt til at udforme udbudsmaterialet, så det overholder arbejdsmiljøloven, herunder bekendtgørelsen om pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud af tjenesteydelser.

Fakta

Arbejdsmiljøloven skal overholdes

Arbejdsgiver skal til enhver tid uanset udformningen af indholdet i et udbud overholde arbejdsmiljøloven.

Udbyder har pligt til at udforme udbudsmaterialet, så det overholder arbejdsmiljøloven, herunder bekendtgørelsen om pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud af tjenesteydelser.

HUSK

I princippet kan en udbyder stille alle de arbejdsmiljøkrav, som ønskes ...

De krav, som stilles, skal være relevante. Det vil sige, at de skal relatere sig til opgaven, og så skal kravene være lige for alle. Dertil skal det være klart for leverandøren, hvad der skal til for at opfylde kravene. Desuden gælder proportionalitetsprincippet efter EU-retten, der indebærer krav om saglighed og rimelighed i ordregiverens fastsættelse af krav. Det betyder bl.a., at kravene ikke må være uforholdsmæssigt ressourcekrævende for leverandøren.

Krav til arbejdsmiljø kan indgå i udbud

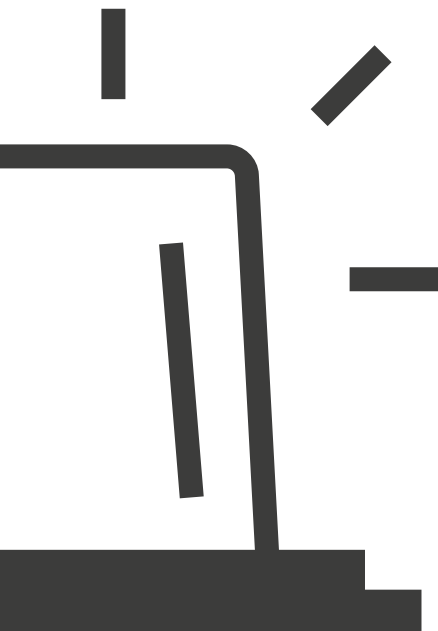
Prækvalifikationsfasen er den fase i en udbudsproces, hvor udbydere kan sortere leverandører fra, som ikke er egnede til at udføre opgaven. Til det opstiller udbydere udvælgelseskriterier.

Prækvalifikation handler om at se på tilbudsgivernes økonomiske og tekniske formåen, faglige dygtighed, erfaring, effektivitet og pålidelighed. Der er tale om en egnethedsvurdering af virksomheden. Her er det også muligt at stille arbejdsmiljøkrav fx:

- at virksomheden ikke har noget udestående med offentlige myndigheder - fx Arbejdstilsynet eller den lokale myndighed fra det land, som leverandøren kommer fra.
- at virksomheden kan dokumentere, at virksomheden overholder arbejdsmiljølovgivningen - fx reglerne om APV.
- at virksomheden har dokumenteret arbejdsmiljøviden og -erfaringer.

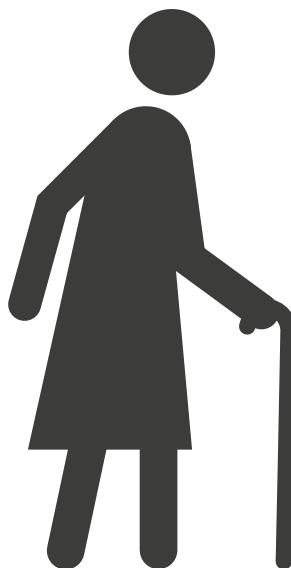
Tildelingskriterier bruges ved vurdering af det enkelte tilbud, herunder valg af entreprenør/leverandør. De 2 centrale tildelingskriterier er 'laveste pris' og 'det økonomisk mest fordelagtige tilbud'.

Husk at være ekstra på vagt, hvis I læser, at tildelingskriteriet går på laveste pris. For så vil det udelukkende være laveste pris, som afgør hvilket tilbud, som vinder. Hvis tildelingskriteriet er det økonomisk mest fordelagtige tilbud, vil det også være delkriterier som kvalitet, arbejdsmiljøhensyn mv., som afgør hvilken tilbudsgiver, som vinder udbuddet.

Er der tale om 'det økonomisk mest fordelagtige tilbud', skal det fastsættes, hvad der er det økonomisk mest fordelagtige tilbud. Det sker gennem delkriterier. Delkriterierne kan variere med opgaven og kan bl.a. være arbejdsmiljøkrav, herunder håndtering af arbejdsmiljø ved særligt farligt arbejde, hvis der er tale om et udbud indenfor bygge- og anlægsbranchen.

Det er væsentligt at skelne mellem, om de arbejdsmiljøkrav, som stilles i udbuddet, er lovkrav eller krav, som ligger over arbejdsmiljølovgivningens niveau. Hvis kravene i udbuddet er lovkrav og tilbudsgiver skal dokumentere, at arbejdsmiljølovgivningen overholdes, bør der ikke gives point herfor i en vægtning – **alle** tilbudsgivere skal kunne overholde arbejdsmiljølovgivningen, og der bør kun indgås kontrakt med en tilbudsgiver, som dokumenterer, at de vil/kan overholde loven.³

Fakta

Udvælgelses- og tildelingskriterier

Udvælgelseskræterier der handler om arbejdsmiljø

fx reference til firmaets erfaringer og kompetencer vedr. arbejdsmiljø, strukturer og ressourcer til at efterleve regler, erfaring fra håndtering af arbejdsmiljø i tidligere projekter inklusive statistik samt dokumentation for, at virksomheden overholder arbejdsmiljølovgivningen.

Tildelingskriterier

fx vægtning af arbejdsmiljø som et blandt flere kriterier, fx med 15-25 % [Jo højere procent, des mere vægtes arbejdsmiljøet].

³ Arbejdsmiljøforskningsfonden - Arbejdsmiljøhensyn ved udlicitering af serviceydelse delanalyse - 2007, COWI

Arbejds miljøkrav ved udbud af tjenesteydelser

Nogle af de opgaver, som det offentlige kan konkurrenceudsætte fx ved udlicitering – er tjenesteydelser – såkaldte serviceydelser. En tjenesteydelse kan være rengøring, kantinedrift, transport, syge-/handicaptransport, godstransport og busdrift, vagttjenester samt brand- og redningstjeneste, ældrepleje og børnepasning, gartneropgaver mv.

Særlige regler ved udbud af tjenesteydelser

Når det offentlige udbyder opgaver, som defineres som en tjenesteydelse, er der en række forhold, som kommunen/regionen/staten skal leve op til i forhold til arbejdsmiljølovgivningen. Når en opgave udliciteres til en privat leverandør, kan den offentlige udbyder derfor ikke frasige sig ansvaret for, at opgaven udføres arbejdsmiljømæssigt forsvarligt. Den offentlige udbyder har ansvaret for, at udbuddet lever op til de krav, som stilles i henhold til lovgivningen. Ifølge bekendtgørelsen om pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud af tjenesteydelser [Bkg. 1109, 2001 med senere ændringer: Pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud] er der en række oplysninger vedr. arbejdsmiljøforhold, som *skal* indgå i arbejdet med udbud af en tjenesteydelse.

Udbudsmaterialet – krav til udbyderen – hvad skal med?

Ved udarbejdelse af et udbudsmateriale, er der en række krav til beskrivelsen af arbejdsmiljøforhold, som udbyderen ifølge bekendtgørelsen om pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud af tjenesteydelser samt AT-vejledning om udbud af tjenesteydelser, *skal* opfylde:

I udbudsmaterialet skal der tages hensyn til sikkerheden og sundheden. Det betyder, at udbyder i beskrivelsen af opgaven ikke må forudsætte arbejdsmetoder, arbejdsprocesser og arbejdsgange, der ikke er i overensstemmelse med arbejdsmiljølovgivningen. Fx kan udbyder drages til ansvar, hvis udbudsmaterialet indeholder køreplaner eller køretider, hvor det ikke er muligt at overholde færdselsloven, eller det ikke er muligt at holde pauser ved langvarig kørsel.⁴

⁴ AT-vejledning - om pligter ved udbud af tjenesteydelser

Det skal af udbudsmaterialet fremgå, om det udbudte område/de[n] udbudte arbejdsplads(er) har modtaget påbud, afgørelser eller vejledninger fra Arbejdstilsynet. Derudover skal udbyder oplyse, om der er andet materiale om den konkrete tjenesteydelse, som er relevant. Det kan være at angive eventuelle optegnelser over arealer og tidsstudier.

Alle særlige, væsentlige arbejdsmiljøforhold, der er forbundet med at løse opgaven og det regelgrundlag, som gælder for disse arbejdsmiljøforhold, skal fremgå af udbudsmaterialet. Særlige væsentlige arbejdsmiljøforhold er forhold, som tilbudsgiver ikke kender ud fra et almindeligt kendskab til branchen.⁵

Her er en række eksempler på særlige, væsentlige arbejdsmiljøforhold

- At der på et plejecenter er risiko for vold og trusler fra borgere med psykiske lidelser.
- At der i hjemmeplejen i nogle boliger er risiko for løfteskader på grund af dårlige pladsforhold.
- Planlagte vejarbejder ved udbud af busdrift.
- Specielle forhold ved bygningsarealer i forbindelse med fx rengøringsopgaver. Det kan være, at der ikke er elevator, hvilket forhindrer transport af rengøringsvogne, eller at gulve er af særligt materiale, som forudsætter en særlig form for rengøring og materiel.
- Vanskelige af- og pålæsningsforhold ved godstransport.
- Risiko for udsættelse for passiv rygning i borgernes hjem, samt hvilke retningslinjer kommunen har for borgerens rygning, når ansatte er til stede.

Kommunen/regionen/staten *skal* i udbudsmaterialet opfordre tilbudsgiverne til i sit tilbud at beskrive:

- Hvordan tilbudsgiver vil varetage de særlige, væsentlige arbejdsmiljøforhold, som udbyder har beskrevet i udbudsmaterialet.
- Hvordan tilbudsgiver løbende vil føre effektivt tilsyn og kontrol med sikkerheden og sundheden af de særlige, væsentlige arbejdsmiljøforhold, som udbyder har beskrevet i udbudsmaterialet.

Udbudsmaterialet – hvad kan komme med?

Her er en række eksempler på krav til arbejdsmiljø, som udbyderen kan stille i udbudsmaterialet. Eksemplerne er krav, som udbyder ikke har pligt til at stille, men som vil være gode at stille.

Krav til dokumentation og kontrol af arbejdsmiljøet hos leverandøren:

- Krav om, at tilbudsgiver *skal* beskrive, hvordan tilbudsgiver vil varetage de særlige væsentlige arbejdsmiljøforhold, som udbyder skal beskrive i udbudsmaterialet. Derudover, at leverandøren dokumenterer, hvordan arbejdsmiljølovgivningen overholdes med henblik på de særligt væsentlige arbejdsmiljøforhold.
- Krav om, at leverandøren løbende i kontraktperioden dokumenterer overfor udbyder, at arbejdsmiljøet på virksomheden lever op til arbejdsmiljøloven – herunder krav om, at tilbudsgiver/leverandør oplyser om eventuelle påbud og vejledninger fra Arbejdstilsynet i kontraktperioden, og hvordan de er opfyldt. Se afsnit kontrol, dokumentation og sanktion for eksempler på, hvad dokumentation kan bestå i.
- Krav om, at tilbudsgiver/leverandøren skal føre kontrol med de krav til arbejdsmiljø, som udby-

der stiller i udbudsmaterialet og løbende i kontraktperioden dokumentere, at de overholdes. Se afsnit kontrol, dokumentation og sanktion for eksempler på, hvad der kan stå om kontrol.

Læs mere

Se endvidere Arbejdstilsynets vejledning om pligter ved udbud af busdrift AT-vejledning F. 1. 6-2

Brug vejledningen til inspiration – men vær opmærksom på, at nogle af eksemplerne i virkeligheden blot er en overholdelse af arbejdsmiljølovgivningen.

Find også inspiration på Arbejdstilsynets hjemmeside. Arbejdstilsynet har udarbejdet 3 tjeklister til udbydere rettet mod:

- afhentning af dagrenovation
- transport af mad
- transport af patienter og handicappede

Krav til arbejdsmiljøet hos leverandøren

Her er en række eksempler på arbejdsmiljøkrav, som udbyder ikke har pligt til at stille, men som vil være godt, hvis udbyderen har fokus på at stille. De arbejdsmiljøkrav, der stilles skal tilpasses ift. branche og ydelse/opgave, som udliciteres.

Krav vedr. ergonomisk arbejdsmiljø - eksempelvis

- Krav til arbejdspladsens indretning, fx at der er hæve-sænkeborde ved alle arbejdsstationer.
- Krav til anskaffelse af hjælpemidler ud over arbejdsmiljølovens krav og uddannelse i brugen af dem. Det kan være krav om, at hjælpemidler er elektrificeret, sådan at manuelle løft og håndtering undgås også i situationer, hvor de ikke udgør en risiko for sikkerhed og sundhed.
- Krav til tilrettelæggelse og organisering af arbejdet, sådan at der er mulighed for at anvende egnede tekniske hjælpemidler. Fx, at det sikres i vagtplanlægningen, at det er muligt at være 2 til håndtering af hjælpemidlet, hvor dette er hensigtsmæssigt i forhold til byrdens beskaffenhed også i situationer, hvor der ikke er risiko for sikkerhed eller sundhed.
- Krav om passende pauser ud over den fastsatte frokostpause, mikropauser og variation i arbejdet. Det kan både være, når arbejdet

omhandler forflytninger og løft eller anden manuel håndtering.

Krav vedr. psykisk arbejdsmiljø - eksempelvis

- Krav om begrænsning af intensiteten i arbejdet.
- Krav om, at der ved fx rengøringsopgaver tages hensyn til, at der skal anvendes mere tid, når der skal rengøres områder med smitterisiko eller områder, hvor der stilles særlige krav til hygiejne, fx hospitaler, dagtilbud eller skoler.⁶
- Krav om, at der tages hensyn til, at der skal anvendes mere tid, når indretning og materialevalg i lokalet/bygningen ikke er rengøringsvenlig.
- Krav om, at der anvises pauserum til medarbejdere, som ikke er faste på arbejdsstedet.
- Krav om, at der i kørelister er indregnet transporttid mellem opgaver, at der er afsat tid til pauser,

⁶ Vær opmærksom på retningslinjer for hygiejnisk rengøring – link <https://hygiejne.ssi.dk/>
<https://hygiejne.ssi.dk/retningslinjer/nir/>

afrapportering og forberedelse i arbejdstiden.

- Krav om passende pauser ud over den fastsatte frokost-pause, mikropausers og variation i arbejdet. Det kan være for arbejde, som indbefatter høje følelsesmæssige krav, fx ved borgerkontakt eller koncentrationskrævende arbejde ved ambulancetjeneste, buskørsel og godstransport.
- Krav om mulighed for supervision og psykologhjælp med henblik på forebyggelse og håndtering af vold og trusler om vold på arbejdspladser, hvor der er særlig risiko for vold samt krav til kompetenceudvikling i konfliktforebyggelse.
- Krav til tilrettelæggelse og organisering af arbejdet, sådan at det sikres i vagtplanlægningen, at det er muligt at være 2 til håndtering af fx borgere, hvor dette er hensigtsmæssigt også i situationer, hvor der ikke er særlig fare for sikkerhed og sundhed.

- Krav om, hvordan skift- og nat-arbejde tilrettelægges. Fx at der stilles krav om, at vagter planlægges, så de følger uret (der må ikke arbejdes i modurstruktus).

Krav vedr. kemi - eksempelvis

- Krav til rengøringsartikler, fx anvendelse af de mest skånsomme og allergivenlige rengøringsmidler - svanemærkede, parfumefri produkter eller tilsvarende.

Krav vedr. indeklima - eksempelvis

- Krav om fx balanceret ventilation i kontorlokaler, mødelokaler eller andre relevante opholdsrum/bygningsarealer.

Krav om samarbejde

Det er et krav i arbejdsmiljøloven jf. § 20, at når 2 arbejdsgivere lader arbejde udføre på samme arbejdssted, så skal arbejdsgiverne samarbejde om at skabe sikre og sunde arbejdsforhold for alle medarbejdere. Det betyder, at den offentlige udbyder skal samarbejde med den private leverandør om sikkerhed og sundhed for medarbejderne, selvom opgaven er udliciteret. Det kan eksempelvis være rengøringen på en skole eller hospital.

Her er nogle eksempler på, hvad udbyderen **kan** skrive i udbudsmaterialet for at sikre et sådant samarbejde:

- Leverandørens arbejdsmiljørepræsentant/evt. ledelsen skal deltage i udbyders arbejdsmiljøudvalgs-/MED-udvalgsmøder, når det omhandler arbejdsmiljø.
- Leverandøren skal deltage i kvartalsvise udviklingsmøder med den offentlige udbyder, hvor parterne drøfter arbejdsmiljø generelt, videreudvikling af kvalitetssikring samt fælles procedurer for arbejdspladsvurdering mv.
- Arbejdsmiljø- og tillidsrepræsentanter hos leverandøren skal deltage i samme kurser om arbejdsmiljø som udbyderens arbejdsmiljø- og tillidsrepræsentanter.

Krav til leverandøren, som har vundet udbuddet

I forlængelse heraf er der en række krav, som den leverandør, der vinder udbuddet, **skal** efterleve:

- Leverandøren skal samarbejde med kommunen/regionen/staten om at skabe sikre og sunde arbejdsforhold for alle medarbejdere.
- Leverandøren skal sørge for, at eventuelle påbud/afgørelser fra Arbejdstilsynet bliver efterkommet.
- Leverandøren skal leve op til de krav til arbejdsmiljø, som er stillet i udbudsmaterialet.

Krav til kommunen/regionen /stat efter at opgaven er udliciteret/udbudt

Den offentlige udbyder har en forpligtelse til at medvirke til, at den udbudte tjenesteydelse kan udføres sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvareligt af den leverandør, der skal løse opgaven efter et udbud. Den offentlige udbyder må således ikke på områder, som kommunen/regionen/stat har direkte indflydelse på, gennem handlinger eller undladelser direkte eller indirekte lægge hindringer i vejen for leverandørens muligheder for at planlægge, tilrettelægge og udføre opgaven.

Eksempler på områder, hvor kommunen/regionen/stat har indflydelse er:

- Regionens trafikselskab udarbejder typisk køreplaner på busområdet. Hvis disse køreplaner betyder, at chaufførerne ikke kan nå at holde deres pauser eller konsekvent er forsinket, lægges hindringer for, at leverandøren kan planlægge og tilrettelægge arbejde på en stressforebyggende måde.
- Selvom hjemmepleje og plejecentre udbydes, er det fortsat kommunen, som visiterer borgerne til forskellige ydelser. Hvis kommunen ikke vil ændre i sin visitation, når borgernes tilstand forværres, eller kommunen visiterer borgere med vanskelige problemer til boliger eller plejecentre, som ikke er forsvareligt indrettet, eller hvor personalet ikke kan forventes at have den fornødne faglige kompetence, kan det påvirke arbejdsmiljøet.

Arbejds miljøkrav ved bygge- og anlægsopgaver

Det offentlige får løbende private virksomheder til at udføre bygge- og anlægsopgaver, fx anlæg af veje, renovering af bygninger, byggeri af sygehuse og vedligeholdelse af bygninger.

Det offentlige betaler for op mod halvdelen af den samlede byggeaktivitet i Danmark og er derved en central spiller for arbejdsmiljøet i bygge- og anlægsbranchen.

Arbejds miljø bør være et positivt konkurrenceparameter, når der skal udføres bygge- og anlægsarbejde for kommuner, regioner og staten. Ved at sætte en høj standard kan den offentlige bygherre få styr på byggeprocessen. Samtidig kan bygherren bidrage aktivt til at nedbringe det alt for høje antal arbejdsskader i bygge- og anlægsvirksomheder.

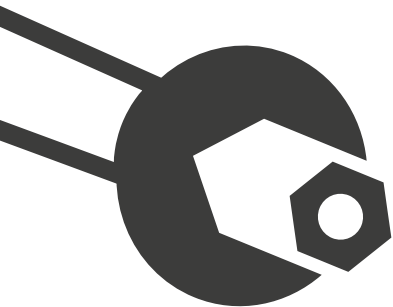
Bemærk

Ved udbud

Bemærk, at arbejdsmiljølovens § 33 a om udbud af tjenesteydelser ikke gælder for udbud af bygge- og anlægsarbejder.

På samme måde gælder bekendtgørelsen om pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud af tjenesteydelser ikke for udbud af bygge- og anlægsarbejder.

Ved bygge- og anlægsarbejder er det bekendtgørelsen om bygherrens pligter, der er gældende.

Særlige regler for bygge- og anlægsarbejde

Værdikæden i byggeriet består af 3 led, der alle har juridisk ansvar for arbejdsmiljøet i bygge- og anlægsprojekter:

Bygherren, der betaler for byggeriet, fx en kommune, region eller staten.

Rådgivende og projekterende, der designer byggeprojektet, fx en arkitektvirksomhed.

Udførende firmaer, der anlægger, river ned og bygger op, fx et entreprenørfirma.

Bygherrens rolle og krav er afgørende for arbejdsmiljøet

Bygherren skal selv leve op til en række pligter om arbejdsmiljø. Pligterne fremgår af bygherrebekendtgørelsen (Bekendtgørelse 2013 nr. 117 om bygherrens pligter) som handler om at planlægge og koordinere sikkerhed og sundhed under projektering og under byggeprocessen. Bygherren skal bl.a. udpege arbejdsmiljøkoordinatorer og sørge for, at der udarbejdes en plan for sikkerhed og sundhed, holdes opstartsmøder og sikkerhedsmøder.

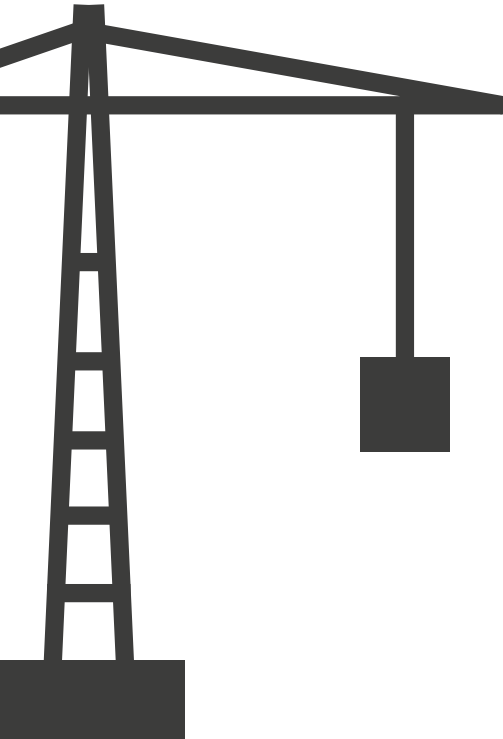
Bygherren har ikke noget direkte ansvar for de ansattes sikkerhed og sundhed på bygge- eller anlægspladsen - medmindre bygherren samtidig er arbejdsgiver. Bygherrens ansvar vedrører planlægning og koordinering af sikkerhed og sundhed under projektering og byggeproces.

Plan for sikkerhed og sundhed danner grundlaget for arbejdsmiljøet på byggepladsen i hele byggeperioden og sætter barren for arbejdsmiljøet. Derfor er det et krav, men også vigtigt, at man allerede i projekteringsfasen tænker arbejdsmiljøet ind i arbejdet og sikrer, at det er muligt for entreprenørerne og de ansatte at udføre arbejdet på en sikker og sund måde.

Allerede i projekteringsfasen skal bygherren udpege en arbejdsmiljøkoordinator, der sikrer, at arbejdsmiljø bliver en del af projekteringen. Når byggeriet startes, skal bygherren udpege en arbejdsmiljøkoordinator for byggefasen. Det er et krav, men også vigtigt, at det sikres, at der er en overlevering mellem de 2 koordinatorer.

Rådgiver og projekterende

Rådgivende og projekterende virksomheder har helt afgørende betydning for, at arbejdsmiljø tænkes ind i bygge- og anlægsprojektet. Pligterne fremgår af rådgiverbekendtgørelsen [Bekendtgørelse 2013 nr. 110 om projekterendes og rådgiveres pligter mv. efter lov om arbejdsmiljø].

Det grundlæggende princip er, at den projekterende 'med sine angivelser i projektet skal sikre, at reglerne i arbejdsmiljølovgivningen kan overholdes', når byggeprojektet udføres.

Den projekterende eller rådgivende har ligesom bygherren et juridisk ansvar, når der skal udarbejdes projektmateriale til et bygge- eller anlægsarbejde. Den projekterende eller rådgivende skal lave projekt-materialet, sådan at virksomheder og entreprenører kan planlægge, tilrettelægge og udføre arbejdet på byggepladsen på en sikkerheds- og sundhedsmæssig forsvarlig måde.

Mulighed for at stille arbejdsmiljøkrav

Inden for rammerne af EU's udbuds-direktiv, de danske udbudsregler og arbejdsmiljøloven er der mulighed for, at bygherrer stiller krav om arbejdsmiljø.

Krav ved udbud kan bl.a. formuleres som arbejdsmiljøklausuler i udbudsmaterialet. Når bygherren tænker arbejdsmiljø ind fra første færd, motiveres rådgivende og projekterende samt udførende byggevirksomheder til at opnå en høj arbejdsmiljøstandard i projektet.

Alle skal naturligvis overholde lovens minimumskrav, men en arbejdsmiljøklausul kan være kontrol og dokumentation for, at gældende lovgivning overholdes. Bygherren kan desuden sætte klausuler for krav, der ligger ud over lovens minimumskrav.

Uanset, om der er tale om gældende krav i arbejdsmiljøreglerne eller om supplerende bygherrekrav om arbejdsmiljø, er det vigtigt, at byggherrers udbudsmateriale gør det tydeligt for rådgivende, projekterende

samt udførende, hvilke mål bygherren har for arbejdsmiljøet i byggeprojektet. Det er med andre ord vigtigt, at udbudsmaterialet gør det klart, hvilke ydelser om arbejdsmiljø bygherren ønsker i forbindelse med byggeprojektet. Desuden er det vigtigt, at bygherren også sikrer, at der bliver ført tilsyn med overholdelse af klausulerne.

Ved at stille krav om arbejdsmiljø i byggeprojektet, bliver bygherrens ambitionsniveau klart. Samtidig skabes gennemsigtighed, så alle firmaer ved, hvad opgaven indebærer. Klare krav til arbejdsmiljø kaster lys over udgifter til arbejdsmiljø i bygge- og anlægsprojektet. Kravene gør det lettere for rådgivende og projekterende samt udførende virksomheder at give tilbud på lige fod, ligesom præcise krav forebygger uoverensstemmelser om ekstrabetaling senere hen i projektet.

Tidlig forebyggelse har størst effekt og er billigere end foranstaltninger, der kommer på tale senere i projektet. Derfor bør arbejdsmiljø tænkes ind allerede i de tidligste faser.

Allerede tidligt i projekteringsfasen skal bygherren have et overblik over 'fortidens synder' (farlige kemiske stoffer), og bygherren skal derfor sikre sig, at forekomst af bl.a. bly, PCB og asbest kortlægges. Viden om forekomst af bly, PCB og asbest, skal formidles videre til de relevante aktører på byggepladsen, så de kan tilrettelægge arbejdet efter, hvilke sundhedsfarer der er ved arbejdet.

Læs mere

Se endvidere om arbejdsmiljøklausuler i et værktøj udarbejdet af COWI, se

<https://udbudsportalen.dk/sikkerhed-paa-byggepladser/>

Læs også om byggeprocessen og bygherrens pligter på byggeproces.dk

Arbejdstilsynets hjemmeside at.dk

Regler og AT-vejledninger rettet mod bygge- og anlægsbranchen:

AT-vejledning om bygherrens ansvar - hvem, hvor, hvornår

AT-vejledning om bygherrens ansvar ved store byggeprojekter

AT-vejledning om bygherrens ansvar ved mellemstore byggeprojekter

AT-vejledning om bygherrens ansvar ved små byggeprojekter

AT-vejledning om plan for sikkerhed og sundhed

Udbudsmaterialet – Hvad kan komme med?

Nedenstående er en række eksempler på, hvad der kan stilles af arbejdsmiljøkrav ved bygge- og anlægsgøaver.

Organisatoriske krav – eksempler

- Lad plan for sikkerhed og sundhed indgå i udbudsmaterialet.
- Lad den obligatoriske arbejdsmiljøkoordinering indgå som et særskilt element i udbuddet.
- Angiv krav til dokumentation af arbejdsmiljøkoordinatorers kompetencer, fx erfaring med koordinering under kompliceret anlægs- eller byggearbejde.
- Angiv, at arbejdsmiljøkoordinator skal have adgang til projekteringsmøder med henblik på at afklare spørgsmål om arbejdsmiljø i projekteringsfasen.
- Angiv, at arbejdsmiljøkoordinator forventes at udføre arbejdsmiljøgranskning ved faseskift.
- Angiv, at arbejdsmiljøkoordinatoren både gennemfører rundringer og påtaler problemer med arbejdsmiljøet på hele byggepladsen, både i fællesområder og i områder, der ikke er fællesområder.
- Angiv, at de udførende firmaer skal medvirke i brug af kontrolmetoden 'mønsterarbejdsplads'.
- Angiv, at de udførende firmaer skal deltage i daglige formandsmøder med arbejdsmiljøkoordinatoren samt toolbox-møder (korte pop op-møder der afholdes på byggepladsen).
- Der skal som en del af sikkerhedsmødet gennemføres rundringer på byggepladsen.
- Angiv, at de projekterende og udførende firmaer – ved afslutning af deres arbejde på byggeprojektet – skal deltage i et møde med arbejdsmiljøkoordinatoren om evaluering af arbejdsmiljøindsatsen i projektet.
- Stil krav om ID-kort for alle beskæftigede med navn, foto, firmanavn, CVR og eventuel midlertidig bopælsadresse. Stil krav om adgangskontrol.
- Angiv krav om dokumentation for gennemført lovpligtige uddannelser om arbejdsmiljø, fx uddannelse af arbejdsmiljørepræsentanter og ledere i arbejdsmiljøorganisationen og stilladsuddannelse.
- Krav om, at personer der skal nedrive asbest udendørs, har gennemgået en asbestuddannelse. Det er ikke et lovkrav, men er godt for både arbejdsmiljø og det omkringliggende miljø, at de personer, der udfører arbejdet, har kendskab til forsvarlig håndtering af asbest.
- Angiv krav om gennemført introduktionskursus i arbejdsmiljø.
- Forbud mod overnatning på byggepladsen.
- Angiv krav om beskrivelse af, hvordan kommunikation sikres ved møder og i dagligdagen, når der er ansatte med forskellige nationaliteter.
- Arbejdssprog: Fx at udenlandsk arbejdskraft skal beherske sprog, der muliggør kommunikation med dansk arbejdskraft. Eller firmaet selv skal sikre oversættelse på op-

startsmøder og sikkerhedsmøder for udenlandsk arbejdskraft, der ikke taler dansk.

- Krav om, at arbejdsgiveren skal betale for ekstern tolkebistand ved manglende sprogkunderskaber.

Materielle krav - eksempler

- Indretning og vedligeholdelse af velfærdsforanstaltninger af en ordentlig standard og i en mængde der passer til antallet af ansatte, der skal arbejde på byggepladsen.
- Brug af tekniske hjælpemidler beskrives ved projektering af byggeprojektet.
- Byggematerialer leveres først kort før forventet brug. Det skaber orden og ryddelighed.
- Tilbudsgiver skal beskrive i sit tilbud, hvordan risici i arbejdsmiljøet planlægges forebygget under udførelsen af arbejdet.
- Adskillelse af kørende og gående trafik samt asfaltering af adgangs- og transportveje på byggepladsen – sikrer både fremdrift,

arbejdsmiljø og økonomi.

- Stil krav til projekterende om at vælge de korrekte stilladser (skal matche opgaven).
- Forbyd arbejde fra stiger – afvigelser skal godkendes af koordinatoren.
- Tydelig og stabil markering af farlige områder og processer.
- Ladepladser placeres tæt på indbyggningsstedet.
- Fjern ikke materiale- eller personhejs, før arbejdet er slut.
- Personhejs etableres, hvor det forventes, at der i mere end 2 måneder foregår arbejde i en højde af mere end 15 meter over terræn, hvis det er teknisk og praktisk muligt.
- Materialehejs etableres i plan med terræn.
- Sug på maskiner og støvsugning (filtertype klasse H).
- Støjende processer skal placeres væk fra byggeområdet; alternativt foretages indkapsling eller arbejdet udføres i forskudt tid.
- Systematiseret affaldsordning.

Konkrete krav til enkelte faggrupper - eksempler

- Forsvarlig håndtering af asbest, både under nedrivning og affaldshåndtering.
- Opmuring: Brug lette stilladsdele (maks. 15 kg.) ved alt opmuringarbejde fra stillads.
- Flere fag: Det udførende firma skal dokumentere, hvordan farlige stoffer og materialer på arbejdspladsen fjernes, erstattes eller begrænses til et minimum (dokumentation af overvejelser om substitution).
- Krav om, at såfremt de ansatte skal overnatte, skal det svare til mindst hotelstandard e.l.
- Krav om, at der gennemføres indsatser, der minimerer støv eller støj på byggepladsen.

Arbejds miljøkrav ved indkøb

Om det er papirklips, gardiner eller skoleborde den offentlige indkøber skal anskaffe, så er det ikke lige meget under hvilke vilkår, de er produceret.

Heldigvis er der virksomheder, som lægger vægt på at vise omverdenen, at man optræder ordentligt og viser samfundsansvar. I mange virksomheder og især private kommer det til udtryk i CSR-strategier [Corporate Social Responsibility]. Mange offentlige indkøbere er også underlagt en CSR-politik. Det kan fx være, at en sådan politik er besluttet for hele kommunen eller regionen.

En kortlægning af CSR-strategier i kommuner og regioner, som er udarbejdet af Konventum Uddannelse i 2018 viser, at 47 kommuner og 3 regioner har afsnit i indkøbs- og/eller udbudspolitikker, -strategier, eller bilag hertil, som omhandler CSR, samfundsansvar e.l. Indholdet dækker over mange forskellige emner, herunder bl.a. arbejdsklausuler, sociale klausuler, henvisninger til ydre miljø og diverse konventioner. Mange kommuner inddrager lignende emner i forbindelse med leverandørstyring, dog uden at kalde det CSR- eller samfundsansvar.

Kortlægningen viser også, at kommunerne og regioner stiller krav om samfundsansvar til sine leverandører. Omfanget af krav på områder er:

- 83 kommuner og alle regioner har krav om hensyntagen til det ydre miljø.
- 82 kommuner og 4 regioner gør brug af arbejdsklausuler.
- 29 kommuner og 3 regioner gør brug af sociale klausuler om beskæftigelse.
- 51 kommuner og 3 regioner gør brug af uddannelsesklausuler.
- 19 kommuner og 1 region gør brug af uspecificerede sociale klausuler.

Offentlige indkøbere har ud over eventuelt vedtagne CSR-strategier, desuden nogle helt generelle hensyn, som skal være til stede, når der vælges leverandør. Kommunerne og regionerne styres efter en styrelseslov, som i grove træk fortæller, hvilke hensyn der skal tilgodeses i styringen af kommunen/regionen, og hvordan borgeres penge forval-

tes bedst muligt. Det betyder, at indkøberne skal handle fornuftigt, og valg af leverandør skal ske på et sagligt og oplyst grundlag. Det kan fx være, at når der skal købes kaffe, skal indkøbet ske ud fra en økonomisk betragtning - altså intet køb til urimelig høj pris, men man må godt stille krav til kaffens egenskab, som gør, at den bliver dyrere - fx Fair-trade kaffe.

Indkøber kan stille krav hos dem, som de køber ind hos. Der skal selvfølgelig være en del krav til selve varen - specifikationer og grundig beskrivelse. Men der kan også stilles krav til, hvordan varen er blevet produceret, hvilket også omfatter krav til arbejdsmiljøet i forbindelse med produktionen af varen.

Det er helt lovligt at stille krav til, at produktet skal overholde forskellige mærkningsordninger. Der er fx en række mærkningsordninger, der handler om miljø og bæredygtighed

bl.a FSC-mærket, svanemærket eller Ø-mærker. Der må dog ikke sættes krav, som favoriserer enkelte leverandører eller leverandører fra særlige lande. Der skal være lige konkurrencevilkår for leverandørerne.

Det, I som tillidsvalgte kan gøre for at skabe fokus på arbejdsmiljø ved indkøb, er fx:

- Spørg på et MED-/SU-møde ind til indkøbspolitikken i kommunen/staten/regionen, og hvis der er en CSR-strategi, hvordan den kommer til udtryk i indkøbspolitikken?
- Spørg ind til, hvordan det sikres, at de varer, som den offentlige indkøber køber, er produceret under ordentlige vilkår - særligt med fokus på arbejdsmiljøet for de ansatte.

Dokumentation, kontrol og sanktioner

Det er vigtigt, at der er klare krav til leverandørens arbejdsmiljø i udbudsmaterialet, når ydelsen leveres.

Det er også vigtigt, at der i udbudsmaterialet er fastsat klare krav (betingelser) i selve kontrakten for dokumentation, kontrol og sanktioner, da kravene til leverandørens arbejdsmiljø i praksis ellers ikke vil være meget værd.

Det skal fremgå tydeligt af kontrakten, hvad leverandøren skal leve op til, sådan at der ikke efterfølgende opstår juridiske og økonomiske diskussioner om det. Fx, at der i kontrakten indgår en beskrivelse af, hvad leverandøren er forpligtet til at levere af dokumentation, samt hvad leverandøren er forpligtet til at deltage i vedrørende kontrol mv.

Dokumentation

Det er vigtigt at fastsætte krav til, hvordan tilbudsgiver i kontraktperioden skal dokumentere overfor udbyderen, at tilbudsgiveren tager hånd om arbejdsmiljøet, dels hvordan [måske udvalgte] arbejdsmiljøregler overholdes, dels hvordan kravene til arbejdsmiljø i arbejdsmiljøklausulerne overholdes. Dokumentation kan fx leveres i bestemte tidsintervaller eller på forlangende. Der kan også stilles krav om, at tilbudsgiveren skal stille sig til rådighed for dialog med udbyderen om, hvordan der rettes op på problemer, der er konstateret i arbejdsmiljøet. Krav om dokumentation kan også være et krav om, at tilbudsgiveren skal dokumentere, hvordan tilbudsgiver som arbejdsgiver selv fører kontrol med, at arbejdsmiljøet er i orden.

Vedr. dokumentation - eksempler

Nedenstående er en række eksempler på mulige krav i udbudsmaterialet, som omhandler dokumentation:

- Krav om dokumentation kan fx være APV og handleplaner.
- Krav om dokumentation for, at den årlige arbejdsmiljødrøftelse har fundet sted.
- Krav om dokumentation for, at fx arbejdsmiljørepræsentanterne har fået den lovmæssige uddannelse.
- Krav om dokumentation for, at fx farlige kemiske produkter er erstattet af mindre farlige produkter [substitutionsprincippet].

Kontrol

Når en kontrakt er indgået, er det oplagt, at kommunen, regionen og staten rent faktisk følger op og selv fører kontrol/tilsyn med, at kravene overholdes. At føre kontrol med arbejdsmiljøet er lige så vigtigt, som det er at sikre/føre kontrol med kvaliteten af den leverede ydelse, sådan at dårligt arbejdsmiljø ikke bliver et konkurrenceparameter for at vinde udbuddet.

Det er derfor vigtigt, at I som tillidsvalgte i udbudsprocessen får spurgt ind til, hvordan kommunen, regionen eller staten vil sikre, at der føres kontrol med arbejdsmiljøkrav løbende i kontraktperioden.

Et argument I som tillidsvalgte kan bruge, for at udbyder medtænker kontrol i udbudsmaterialer, er:

- Hvis der ikke er den rette tid/ressourcer til at udføre den/de udbudte opgaver, vil det have indflydelse på kvaliteten af den udbudte opgave. Det kan i sidste ende komme til at koste, når der skal følges op på klager fra fx brugere/borgere, hvis de ikke oplever at få

den ydelse, som de er visiteret til. Eller indenfor bygge- og anlægsområdet, at der er mange fejl og mangler, der efterfølgende skal rettes op på.

Det er vigtigt, at kontrollen sker løbende i kontraktperioden, og at kontrollen også sker ved fysiske besøg på arbejdsstedet.

Det vil være det bedste, hvis kontrollen sker både varslet og uvarslet.

Kontrol kan også foregå som stikprøver. Kontrol kan ske på baggrund af svagheder i den fremlagte dokumentation, henvendelser fra ansatte eller borgere og andet kendskab til virksomheden og det udførte arbejde.

Vedr. kontrol – eksempler

Nedenstående er en række eksempler på krav i udbudsmaterialet, som omhandler udbyders muligheder for at føre kontrol med arbejdsmiljøet hos leverandøren:

- Udbyder har ret til at indhente alle oplysninger om de arbejdsmiljøforhold, som er på virksomheden. Hvis der ikke er en arbejdsmiljøorganisation, skal udbyder frit kunne drøfte disse med medarbejderne/tillidsrepræsentanter også uden tilstedeværelse fra ledelsen. [Fx. arbejdsstedets indretning, vedligeholdelse af materiel, tekniske hjælpemidler, intensiteten i arbejdet, forebyggelse af vold, procedure for psykisk førstehjælp, alenearbejde].

- Udbyder har ret til indsigt i planlægningen af arbejdet og at kunne føre tilsyn med arbejdets udførelse både uvarslet og varslet. Leverandøren er pligtig til at være til stede, hvis udbyder forlanger det.
- Udbyder har ret til at føre tilsyn med leverandørens arbejdsmiljø, hvor medarbejderrepræsentanter skal være/har ret til at være til stede.
- Leverandøren skal orientere sine medarbejdere om, at udbyder gennemfører tilsyn, og om det er varslet eller uvarslet.
- Udbyder forbeholder sig retten til at kræve dokumentation for gennemført uddannelse.

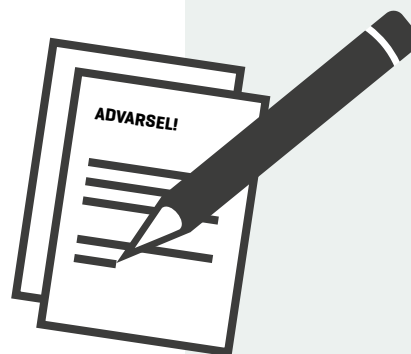
Sanktioner

Krav skal tages alvorligt. Det er derfor vigtigt, at det fremgår af udbuddet, at der vil være sanktioner ved manglede efterlevelse af arbejdsmiljøkrav. Det skal i udbudsmaterialet være klart, hvad konsekvensen er, hvis kravene ikke overholdes.

Vedr. sanktion – eksempler

Nedenstående er en række eksempler på mulige sanktioner:

- Dialog om at rette op på forholdene.
- Advarsel, som forløber for bod, fx hvis krav er udover arbejdsmiljølovens niveau.
- Bod i forbindelse med misligholdelse af kontrakt.
- Ophævelse af kontrakten ved manglende efterlevelse af arbejdsmiljøkrav.

Strategiske indflydelsesveje

Sæt arbejdsmiljøkrav på dagsordenen ved udbud og indkøb

Der er flere måder at søge indflydelse på for at få arbejdsmiljøkrav på dagsordenen, når det offentlige udbyder opgaver eller køber ind. Afhængigt af, om I er offentligt eller privatansatte, er der forskellige måder, I kan søge indflydelse på.

I kan søge indflydelse før og efter et udbud. Det er bedst at sikre arbejdsmiljøet via arbejdsmiljøkrav inden udbuddet er gennemført, men det er også muligt at gøre noget efterfølgende.

Hvis I er offentligt ansatte

Hvis I er offentligt ansatte i region og kommuner, er en indflydelsesvej at søge at påvirke udbudsprocessen gennem MED-systemet. For statsansatte gennem SU-udvalgene og gennem arbejdsmiljøorganisationen.

Når I søger indflydelse gennem MED-/SU-systemet, er det vigtigt, at I har opbakning fra jeres kolleger.

Inddrag jeres kolleger i forbindelse med udbud – tal om, hvor der er forhold i arbejdsmiljøet, I som tillidsvalgte skal have et særligt fokus på

Hensigten med at inddrage jeres kolleger er at få en drøftelse af, hvordan arbejdsmiljøet er, sådan som jeres arbejde er tilrettelagt med kommunen/regionen/staten som arbejdsgiver. Er der viden om særlige problemer, som skal bæres videre?

- Snak om, hvad jeres udfordringer er på jeres arbejdsplads, da arbejdsmiljøet ikke skal forringes via en udlicitering. Hvis I i forvejen har nogle arbejdsmiljøproblemer, er det vigtigt at få dem sat på dagsordenen på MED og i arbejdsmiljøorganisationen og SU for statsansatte. Det er også vigtigt at få ført til referat, at I ønsker, at der i udbudsmaterialet fremgår særlige krav til arbejdsmiljøet på de områder, hvor I er pressede.

Som fx, hvis I har problemer med at nå jeres opgaver på grund af manglende tid, kan det ikke nytte noget, at den byder, som vinder udbuddet, konkurrerer på at gennemføre den udliciterede opgave med endnu mindre tid, end I har i forvejen. Det vil sige, hvis der er særlige problemer, fx med tidspres, skal tidspreset jo ikke skærpes yderligere ved et udbud.

Det kan konkret være:

- At der i kørelister ikke er indlagt pauser og tid til transport mellem borgere.
- At der i køreplaner ved bustransport ikke er taget hensyn til vejarbejder og myldretidstrafikken, sådan at fx hastighedsbegrænsninger kan overholdes.

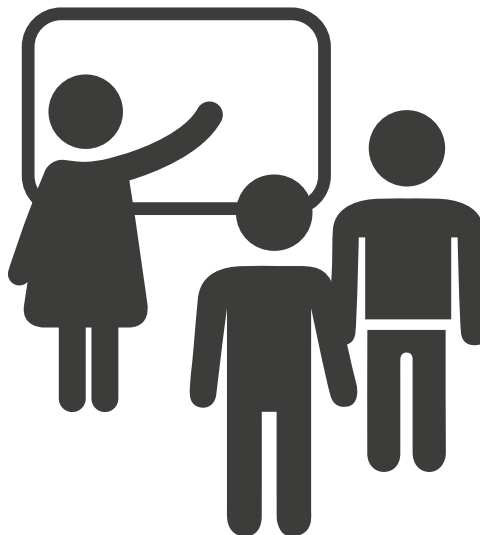
HUSK

Hvis der er sat gang i en proces med henblik på udbud, skal I inddrages via MED-/SU-udvalg ...

En indstilling om at gennemføre et udbud skal drøftes i MED/SU på rette niveau. Og I skal i rette tid inden MED-/SU-mødet inddrage jeres kolleger på den arbejdsplads, som påtænkes udliciteret. I skal holde fast i at få den nødvendige tid hertil.

Tag drøftelsen vedr. udbud og arbejdsmiljø på rette niveau i MED/SU og i arbejdsmiljøorganisationen

- Få drøftet, hvad et dårligt arbejdsmiljø koster ved et udbud - både ved en udlicitering og fx ved udbud af en bygge- og anlægsopgave.
- Få klare aftaler med ledelsen om, hvordan udbudsprocessen skal foregå. I har måske tidligere udarbejdet en procedureretningslinje - efterlys den.
- Hvis der skal udarbejdes kontrolbud. Foreslå, at der nedsættes en arbejdsgruppe af ledere, medarbejdere og fx eksperter på økonomi, som arbejder med kontrolbuddet.
- Sørg for, at det på MED-hovedudvalgs-/HSU-møde og på et møde i arbejdsmiljøorganisationen på rette niveau bliver taget til referat, at arbejdsmiljø bør vægtes som delkriterie. Og at der derfor ikke kan bakkes op om et tildelingskriterie med udgangspunkt i 'laveste pris'. Stil forslag om at bruge tildelingskriteriet 'det økonomiske mest fordelagtige tilbud'.
- Spørg til, hvilket ansvar kommunen/regionen/stat mener, at den har overfor medarbejdernes arbejdsmiljø i forbindelse med et udbud?
- Brug jeres mulighed for at stille spørgsmål til, hvordan kommunen/regionen/stat vil sikre, at arbejdsmiljøet ikke forringes i forbindelse med et udbud/udlicitering? Forsøg at få kommunen/regionen/staten til at være så konkrete som muligt.
- Sæt arbejdsmiljøkrav i udbudsmaterialet på dagsorden på et MED-hovedudvalgs-/HSU-møde og tag det op i arbejdsmiljøorganisationen på rette niveau.
- Spørg ind til, hvordan arbejdsmiljøkrav bliver indtænkt i udbuddet? Både hvis der er tale om en udlicitering eller et bygge- og anlægsudbud. Og stil krav om, at der stilles arbejdsmiljøkrav i udbuddet.
- Hvis der ikke er indtænkt arbejdsmiljøkrav, insistér på, at medarbejdersiden kommer med eget høringssvar og inddrag jeres lokale afdeling/fagforening i formuleringen af høringssvaret.
- Få ført til referat, at I gør 'indsigelse' mod, at der ikke er sat arbejdsmiljøkrav i udbuddet.
- Hvis udbuddet omhandler en tjenesteydelse, så spørg ind til, hvordan det sikres, at udbuddet overholder arbejdsmiljøloven, herunder at der er redegjort for særlige væsentlige arbejdsmiljøforhold i udbuddet.
- Spørg ind til, hvordan kommunen/regionen/stat vil sikre, at der bliver et samarbejde vedr. arbejdsmiljøet mellem udbyder og leverandør?
- Spørg ind til, hvordan kommunen/regionen/stat vil sikre, at medarbejderne får indflydelse på arbejdsmiljøet fremadrettet, hvis en opgave overdrages til en privat leverandør?

Når opgaven er overdraget til en privat leverandør

- Hvis opgaven er overdraget til en privat leverandør [udbuddet er gennemført]: Forhør jer i MED/SU og arbejdsmiljøorganisationen på rette niveau, om hvordan der føres kontrol med, at leverandøren overholder udbudsbetingelserne, herunder hvad der står om dokumentation, kontrol og sanktioner.
- Hvis I ved, at arbejdsmiljøet er dårligt hos leverandøren. Tag udgangspunkt i, hvad I har fået oplyst om 'kollegernes' arbejdsmiljø, som arbejder med den udbudte opgave og se på, hvad der står i udbuddet. Hent hjælp fra jeres lokale afdeling/fagforening. Hvis udbuddet indeholder krav til arbejdsmiljø og betingelser om dokumentation, kontrol og sanktioner, skal I drøfte det i MED/SU og arbejdsmiljøorganisationen på rette niveau.
- Få ført til referat, at I ønsker, at der skal følges op på arbejdsmiljøforholdene, at der gennemføres kontrol, sådan at det sikres, at betingelserne i udbuddet overholdes.
- Hvis udbuddet ikke indeholder arbejdsmiljøkrav eller betingelser vedr. kontrol. Spørg på et MED-/SU-møde og møde i arbejdsmiljøorganisationen på rette niveau, hvordan jeres arbejdsplads - som udbyder - vil sikre, at arbejdsmiljøet er i orden hos leverandøren.

Hvis I er offentligt ansatte og jeres arbejdsgiver skal udbyde et bygge- og anlægsarbejde

Hvis I er offentligt ansatte og jeres arbejdsgiver skal udbyde et bygge- og anlægsarbejde, kan I rent faktisk gøre noget for at styrke fokus på arbejdsmiljøkrav i udbuddet. Hvis der er arbejdsmiljøkrav i udbuddet, er der større sandsynlighed for ordentlige arbejdsvilkår for dem, som arbejder for den leverandør/virksomhed, der vinder udbuddet. Noget, I som tillidsvalgte konkret kan gøre:

- Forklar i jeres samarbejdsorganer (SU, arbejdsmiljøorganisation, MED-udvalg), at der er sund fornuft i at tænke arbejdsmiljøkrav ind i udbud af bygge- og anlægs-

Læs mere

Pjece og hjemmeside

Få mere information om selve processen i forbindelse med udbud i pjecen 'ABC om udlisitering'. Find den på foa.dk under publikationer.

Læs mere om klausuler i byggeriet på arbejdsklausuler.dk

opgaver og stil nogle af spørgsmålene fra de forudgående sider, som er relevante.

- Brug eventuelt jeres udbudspolitik og arbejdsmiljøpolitik. Den offentlige bygherre skal følge sin indkøbs- og udbudspolitik, hvis de har sådan en.
- Spørg, hvordan arbejdsmiljø tænkes tidligt ind i kommende bygge- og anlægsprojekter hos jer?
- Bed ledelsen om et oplæg til, hvordan arbejdsmiljøkrav kan tænkes ind i udbud af bygge- og anlægsopgaver.
- MED-udvalget kan opfordre til, at der ved bygge- og anlægsprojekter til mere end fx 0,5 milliarder, nedsættes en følgegruppe med repræsentanter fra fagbevægelsen. Fagforeninger, der dækker bygge- og anlægsområdet har erfaring indenfor arbejdsmiljø og byggeri.
- Søg bistand hos de lokale fagforeninger.

Hvis I er privatansatte på bygge- og anlægsområdet

Som privatansatte er der også mulighed for at søge indflydelse, når det

offentlige udbyder opgaver og køber ind. Indflydelsesvejen er dog lidt en anden. Det I som ansatte i bygge- og anlægsvirksomheder fx kan gøre for at styrke fokus på arbejdsmiljøkrav i udbud er:

- Forklar politikere og forvaltninger, at det er en god idé at tænke arbejdsmiljø ind i udbud af bygge- og anlægsopgaver.

Argumentet kan være:

- Få det bedste ud af det offentliges penge - et godt arbejdsmiljø betaler sig for bygherren og resten af byggeriets værdikæde. Når der er styr på arbejdsmiljøet, er der samtidig bedre styr på byggeprocessen.
- Produktiviteten bliver højere, og det bliver lettere at overholde tidsfrister. Der bliver færre fejl og mangler, og kvaliteten af det færdige byggeri stiger.
- Anbefal de lokale firmaer i byggeriet at formulere en arbejdsmiljøprofil, der gør dem klar til at byde på opgaver, hvortil der er knyttet krav om arbejdsmiljø.
- Gå i dialog med de lokale fagforeninger.

HUSK

**1 krone ekstra til god planlægning tidligt
i byggeprojektet vil give dobbelt op i gevinst på
grund af godt arbejdsmiljø, bedre flow, færre fejl,
bedre kvalitet, mindre sygefravær ...**

Forklar i jeres samarbejdsorganer (SU, arbejdsmiljø-
organisation, MED-udvalg), at der er sund fornuft
i at tænke arbejdsmiljøkrav ind i udbud af
bygge- og anlægsopgaver.

Ordbog - centrale begreber, der vedrører processen med udbud

Konkurrenceudsættelse

er når offentlige arbejdspladser skal konkurrere med private eller andre offentlige arbejdspladser om at få lov til at løse de offentlige opgaver. Det kan være udbud, men også fritvalg indenfor fx hjemmeplejen.

Udlicitering

er når kommunen/regionen/staten overdrager ydelsen til en ekstern leverandør. Det er stadig kommunen/regionen/staten, der har ansvaret for opgaven.

Privatisering

er når opgaven og ansvaret overdrages til en ekstern privat virksomhed.

Offentlige udbud

er når kommunen/regionen/staten inviterer eksterne leverandører til at deltage i en konkurrence om levering af en bestemt ydelse/opgave.

Udbyder

er den person, der udbyder eller bestiller en opgave/tjenesteydelse udført.

Tilbudsgiver/byder/leverandør

er den person, som giver tilbud på den udbudte opgave/tjenesteydelse.

Arbejdsgiver

er den person, som har vundet udbuddet, og som skal udføre tjenesteydelsen/opgaven.

Tjenesteydelser – såkaldte serviceydelser

er en ydelse, der normalt udføres mod betaling af en selvstændig, men som ikke er en vare. Hvis der indgås en aftale om en leverance, der både omfatter tjenesteydelser og varer, er den samlede kontrakt omfattet af bekendtgørelsen⁷, hvis tjenesteydelsesdelens værdi over-

stiger varedelens værdi. Bygge- og anlægsarbejde er ikke en tjenesteydelse.

Eksempler på tjenesteydelser

Catering/madudbringning, medmindre et firma selv producerer maden, og varedelen dermed overgår tjenesteydelsesdelen. Kantinedrift, transport: syge-/handicaptransport, godstransport og busdrift, vagttjenester samt brand- og redningstjeneste. Drift af sociale institutioner: ældrepleje og børnepasning. Gartneropgaver: vedligeholdelse af veje, parker mv. samt vintertjeneste i form af fx snerydning og saltning. Teknisk/administrativ drift af bygninger, herunder ejendomsfunktionærarbejde. Autoriseret arbejdsmiljørådgivning. Forskning og udvikling. Undervisning, herunder voksenundervisning. Hospitalsydelser, operationer. Rengøring, hjemmehjælp, vask. Renovation. Telefonsystemer, edb mv. [jf. AT-vejledning om pligter ved udbud og tjenesteydelser].

⁷ Bekendtgørelse om pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud af tjenesteydelser

Mere information om udbud og arbejdsmiljø

I kan læse mere om arbejdsmiljøkrav i forbindelse med konkurrenceudsættelse og udlicitering på følgende hjemmesider:

Arbejdstilsynets hjemmeside at.dk

Relevante links

Bekendtgørelse [1109 af 17. december 2001 med senere ændringer] om pligter efter lov om arbejdsmiljø i forbindelse med udbud af tjenesteydelser
<https://at.dk/regler/bekendtgørelser/pligter-udbud-tjenesteydelser-1109-sam/>

AT-vejledning nr. F.1.1. om pligter ved udbud af tjenesteydelser. Vejledningen fortolker bekendtgørelser og giver eksempler på, hvordan de enkelte paragraffer skal forstås
<https://at.dk/regler/bekendtgørelser/pligter-udbud-tjenesteydelser-1109-sam/>

AT-vejledning nr. F.1.6 om pligter ved udbud af busdrift

<https://at.dk/da/regler/at-vejledninger/pligter-udbud-busdrift-f-1-6-2/>

Tjeklister til udbydere ved udbud

Ved transport af mad
<https://at.dk/media/4915/udbudsmateriale-transport-patienter.pdf>

Ved transport af patienter og handicappede
<https://at.dk/media/4915/udbudsmateriale-transport-patienter.pdf>

Ved transport af dagrenovation
<https://at.dk/media/4913/udbudsmateriale-dagrenovation.pdf>

Bekendtgørelse [1181 af 15. oktober 2010] om samarbejde om sikkerhed og sundhed

<https://at.dk/regler/bekendtgørelser/samarbejde-sikkerhed-sundhed-1181-sam/>

Bekendtgørelse af lov om arbejdsmiljø - 19. september 2017- med senere ændringer

<https://at.dk/da/regler/love-og-eu-forordninger/arbejdsmiljoe-sam-1084/>

RUC

<https://typo3.ruc.dk/effektdoku/>

Udbudsportalen

<https://udbudsportalen.dk/>

JUNI 2020

Arbejdsmiljøklausuler

Stil arbejdsmiljøkrav ved offentlige udbud og indkøb

Denne publikation omhandler, hvad I som medarbejderrepræsentanter kan gøre for at sætte fokus på arbejdsmiljøkrav ved offentlige udbud og indkøb.

At skabe fokus på arbejdsmiljøkrav er et indflydelsesarbejde, hvor I både gennem henvisning til regler og via gode argumenter må søge at vinde gehør for, hvorfor det er vigtigt at sikre et ordentligt arbejdsmiljø – også efter et udbud. Derudover giver publikationen blandt andet en kort introduktion til særlige regler i arbejdsmiljølovgivningen, som omhandler arbejdsmiljøkrav i udbud samt eksempler på, hvordan der kan stilles arbejdsmiljøkrav.

Publikationen omhandler offentlige udbud af tjenesteydelser (såkaldte serviceydelser) og udbud af bygge- og anlægsopgaver.

Publikationen er udgivet i samarbejde med:
Dansk Metal, BAT-kartellet, FH, 3F, FIU og FOA